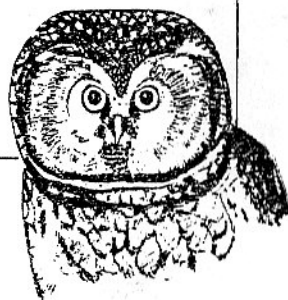


ÅRSMÖTE
Onsdag 23 mars Kl. 19.00
i Källmoragården.

Sedvanliga årsmötesförhandlingar med
val av ordförande och styrelseledamöter.

Program: "Fåglar i Närbild"
diabilder av Kim Lill

Alla välkomna!
Styrelsen



— Varje gång
du väljer en
produkt som
är märkt med
"Bra miljöval"
eller "Gröna
svanen" så

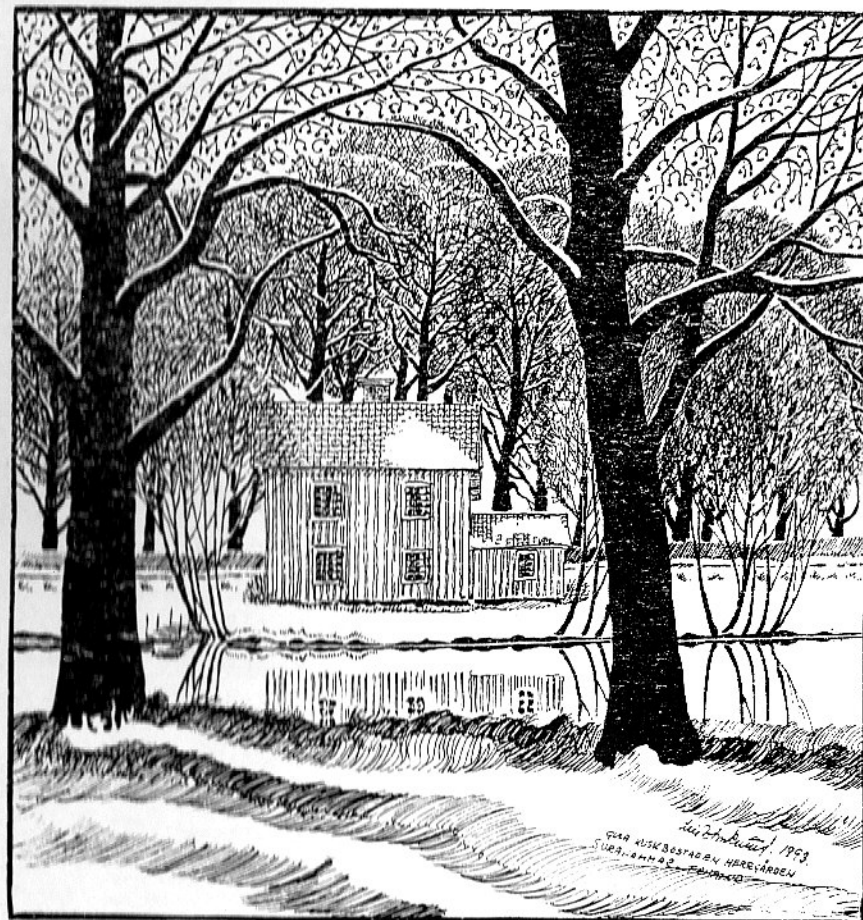
vet du att du inte tillför sådana ämnen som
naturen inte klarar av att bryta ned.



MERGUS

Nr 1 1994

Årg 5



Naturskydds
föreningen SBF Surahammar

Mergus

Nr 1 1994 Årg 5

Kontaktblad för
Naturskyddsföreningen SBF
Surahammar



Mergus utges med tre nummer per år och är gratis till alla som är medlemmar i Naturskyddsföreningen SBF Surahammar. Bidrag till kontaktbladet välkomnas - manusstopp till nästa nummer är 1 juni. Adress: Mergus c/o Tom Sävström Stenbovägen 12, 735 34 Surahammar - tel: 0220-337 29.

Naturskyddsföreningen SBF Surahammar är en lokal krets till Svenska Naturskyddsföreningen. Medlem i riksföreningen betyder automatiskt medlem i lokala kretsen i hemkommunen. Vårt arbetsområde är främst Surahammars kommun. Här arbetar vi för att skydda, bevara, vårda och utveckla de natur- och kulturvärden som finns i vår hembygd. Vi är engagerade i att bevara odlingslandskapet med ängar och beteshagar och den växt- och djurvärld vi finner där. Vi vill rädda värdefulla skogar och hotade arter. Våtmarkerna (mossar, kärr, sjöar, bäckar etc) är mycket rika och viktiga naturtyper (biotoper) som bidrar till variation och mångfald. Därför säger vi nej till dikningar och torrläggningar av våtmarker...

Vi eftersträvar en dialog med markägare för att informera om olika naturvärden och försöka vinna förståelse för vikten och behovet av nödvändiga hänsynstaganden. Vi fungerar som remissinstans till kommunen i viktiga natur- och miljöärenden. Vi gör själva en praktisk insats med flora- och fauna- vårdsåtgärder vid Muren, Kohagen, Sandtorp, Billsbo och Norrsjön.

Föreningsärenden och frågor därom kan tillskrivas/eller ring någon ur styrelsen:

Tom Sävström (ordf) Stenbovägen 12, 735 34 Surahammar Tel. 0220/337 29
Leif Ählen (kassör) Centralgatan 14, 735 32 Surahammar Tel. 0220/313 81
Marianne Svärd Nilsson Haga 1026, 735 91 Surahammar Tel. 0220/364 46
Mikael Leppälampi Blåbärsvägen 8, 735 37 Surahammar Tel. 0220/315 24
Magnus Ählen Köpmangatan 40 B, 735 31 Surahammar Tel. 0220/314 84
Kjell Andersson Björnstugevägen 9, 735 38 Surahammar Tel. 0220/337 31
Jan-Inge Tobiasson Haga, 735 91 Surahammar Tel. 0220/360 34
Johan Broliden Källbergsvägen 44 B, 735 37 Surahammar Tel. 0220/319 38

Omslag: "Kuskbostaden" invid kanalen i Surahammar, ligger strategiskt omgiven av en vacker och värdefull närnatur. Teckning: Leif Blomkvist

Bortom vardagen

Stämningsbilder från Vålsjöarna

Harald Wederus

Den här uppsatsen har tidigare varit publicerad i VOFs (Västmanlands ornitologiska förenings) kontaktblad, nr 2-1972. Östra vålen på 1940- och 50-talen är inte samma sjö idag. Förvisso kan fortfarande ett visst mått av vildmarkskaraktär med ett rikt fågelliv upplevas. Men borta är knölsvanen, brunanden och troligen svarthakedoppingen. Det finns en oroväckande tendens vad som håller på att hända med våra vattenmiljöer. Inte minst mot den bakgrunden utgör Harald Wederus skildring en intressant dokumentation. (red)

Vålsjöarna har genom sin avsidet belägenhet och relativa svårtilgänglighet lyckats bevara en atmosfär av vildmark och orördhet. Ur fågelsynpunkt intressantast är Östra Vålen, som egentligen består av två sjöar, förenade till ett vattendrag endast under några korta vårflodsveckor och omgivna av vidsträckta moss- och sumpmarker.

Det är alltid med samma känslor av förväntansfylld tjesning man närmar sig dessa sjöar. Man kan göra det genom att följa Nybrobäckens lopp uppströms, en lång promenad, som känns i benen men som aldrig blir enformig. Än flyter bäcken i makliga slingor genom frodiga ängar, än forsar den fram över stenmoras och brötar av kullfallna träd, för att återgå i lugna sel och miniatyrdammar, där drillsnäppan

stundom lyfter på stela vingar från sina väl kamouflerade ägg i strandriset. Annars är det nog skogssnäppan som är karaktärsfågel här. Ofta kommer hon svallikt singlande längs bäckfåran eller låter höra sitt spröda zitterspel över trädtopparna och senare - på eftervåren - hamrar hon envetet ut sitt varningsläte när ungarna trycker i någon grästuva. Här upptäckte jag en gång den första kullen ungar, nyss nedförda efter kläckningen i något närbeläget trästbo. Det var 1949, samma år som första upplagan av "Förteckning över Sveriges fåglar" lakoniskt meddelade om denna art: "Ej uppgiven från Västmanland".

Till Vålsjöarna kan man också komma på någon halvt utplånad stig. Inte dessa brutala sår i markskiktet, som åstadkommes av det moderna skogsbrukets mastodontmaskiner, utan mjuka, slingrande stråk, där man ljudlöst tar sig fram på en fjädrande matta av barr, rundande myrstackar av ansenliga mått eller balanserar på murkna spänger över sumpdrag i igenvuxna diken. Har man tur kanske man stannar till i glad förundran vid åsynen av en samling murklor, som trycker längs

stigen, svarta och kompakta, likt en hjord betande myskoxar i miniatyr. Erinrar sig osökt tidigare år, innan ännu fågelskådandet betraktades som en legitim och mera allmänt utövad fritidssysselsättning, hur man vid sällsynta möten med någon häpen skogshuggare förklarade sin närvaro med att man var ute och letade murklor. Detta var ju något matnyttigt och ett sådant ärende godtogs med full förståelse, medan däremot en vuxen karl, som bara gick omkring och tittade på fåglar, närmast ansågs som litet underlig.

Den låglänta trakten är ganska svåröverskådlig, utom i sydväst, där stråk av hållmarker når en imponerande höjd och från vars krön man har en vid utsikt över sumpmarkerna. Där man större delen av året endast ser ett monotont starrhav blänker under den tidiga våren talrika klarvattenspegel. En vårnatt här uppe på hållarna är en oförglömlig upplevelse. Trastsången från grandungarna nere vid bäcken börjar ebba ut och skymningen faller omärkligt när man sitter där vid elden och balanserar kaffe-pannan på de sotiga stenarna.

Kvällen är vindstill och lyhörd och morkullans gälla pispningar, varmed hon annonserar sin ankomst på den invanda banan, hörs förvånansvärt långt. Enkelbeckasinen, "horsgöken", är mycket talrik och gnäggingarna faller och stiger från olika

håll på den mörknande himmelen, ackompanjerade av honornas "dicka-dicka" nere vid de vattenomflutna tuvorna. Så märker man plötsligt, att det blivit helt skumt och de sista fågellätena tystnar.

Från sumpmarken drar ett stråk av rå, kall luft upp över hållarna. Man ryser till och börjar mata den falnande elden med nya, torra pinnar. Där nere i det överkliga molnlandskapet, som nattdimmorna bildat, hörs tunga plaskningar och svarta gestalter dyker upp, konturlösa och diffusa, men med av töcknet starkt uppförstorade proportioner.

Eftersom det är gott om älg i trakten ser man ofta en tre fyra djur beta nedanför, helt oberörda av åskådaren uppe på hållarna. Det är omvitnat, att älgen inte bryr sig mycket om eldar och rök och eftersom man sitter högt drar den förhatliga människovittringen fram ovanför deras känsliga luktorgan.

Senare på natten, när man ligger hopkurad i sovsäcken, snarare anar än hör man att de kommer uppför branten, ty, som vanligt, rör sig dessa tunga djur otroligt tyst i skogsteräng. Kanske knäcks en kvist eller man hör en klöv skrapa mot stenhällen i oroväckande närhet av ens primitiva huvudgård.

När man vaknar har gryningskören redan satt igång. Börjar kanske med

Enkelbeckasinen spelar i natten vid Östra Välen

rödhakens silverklocka, så stämmer taltrastar och rödvingar in och snart bubblar och blåser orrar från mossarna runt om. Man känner sig litet ruggig i morgonkylen och kaffe-pannan kommer raskt på igen. Dimmorna håller på att skingras och någonstans nedanför hostar en råbock, som uppfattat främmande ljud däruppe och nu länge och ljudligt låter omgivningen höra sitt missnöje. Just som solskivan, stor och röd, sakta arbetar sig upp över den taggiga horisonten, ljuder en skallande trumpetstöt, en nästan chockartad upplevelse. Det är som om alla andra ljud för ett ögonblick tystnat och drar efter andan. Det är tranansrevej, som hon med stor regelbundenhet låter höra just i soluppgången. Ekot rullar mäktigt ut över nejden, får svar längre bort och en lång stund ljuder sedan en märklig duett, som får ett hastigt avbrott, när ett par väldiga vingar breder ut sig i bortre ändan av kärret. Tranan ger sig ut på proviantering. Åskådaren på kullen har hon naturligtvis hela tiden varit medveten om, ty synförmågan är utomordentligt skarp, men



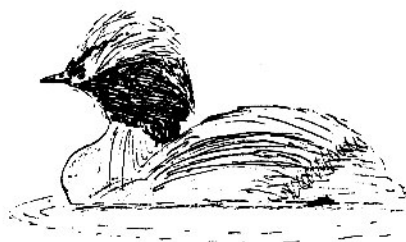
eftersom avståndet varit betryggande, har hon nöjt sig med att hålla inkräktaren under diskret uppsikt. Upprepade störningar är hon dock synnerligen känslig för och det kan inte nog betonas, att detta område inte tål någon invasion av fågel-skådare om det skall kunna behålla sin särart.

Längre fram på våren återtar de båda tvillingsjöarna sitt normala utseende och vartefter starr- och sävruggarna växer upp blir klarvattenytorna mindre och mindre. Någon större betydelse för rastande sjöfågel under vårsträcket har väl inte dessa sjöar, eftersom isen här går upp ganska sent. En del knipor finns där förstås, men de försvinner till större delen senare, förmodligen på grund av bostadsbrist. Kvar blir en hel del gräsänder och krickor och enstaka par av vigg och brunand. Något par av knölsvan brukar också finnas, men tycks av någon anledning sällan lyckas med häckningen.

Detsamma är förhållandet i flera andra sjöar och minken brukar få skulden härför. Förmodligen är det flera orsaker, som samverkar men som man inte riktigt lyckats utreda. Något som speciellt livar upp dessa sjöar är de spridda paren av svart-hakedopping, även om de inte alltid är så lätta att få syn på. De har stor förmåga att hålla sig undan, men när solen skiner blixtrar det till av något gulbrunt här och var i de täta ruggarna. En flytande juvel har men kallat den och det är inte lätt att

undgå slitna fraser när man skall beskriva denna praktfulla fågel, i synnerhet om man kommer den på nära håll.

Man fascineras varje gång av det gnistrande rubinröda ögat, som har få motsvarigheter inom fågelvärlden. Svarthaken slog sig till här år 1954 och det är troligt att detta är den första kända häckningen i Västmanland. I varje fall tycks detta par ha hört till de första pionjärerna i en hel invasionsvåg, ty snart rapporterades den från åtskilliga sjöar runt om i länet. Över starrfälten kommer bruna kärrhöken på jakt. Det är väl beckasinens dunungar som lockar. Man ser den regelbundet under hela häckningstiden, utan att man kan räkna ut varifrån den kommer. Bladvassruggar av sådan storleksordning, att de skulle inbjuda till häckning, finns inte i närheten och avståndet till exempelvis mälarvikarna borde vara väl långt. Kanske nöjer den sig i

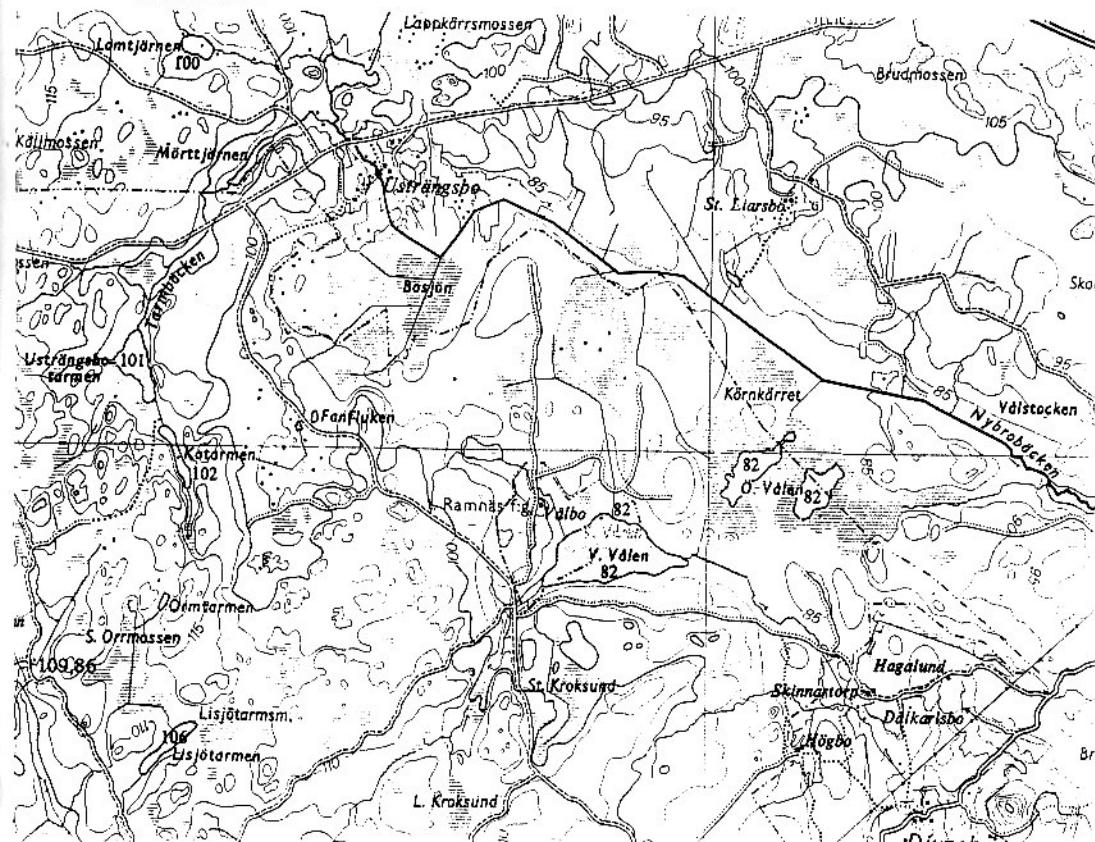


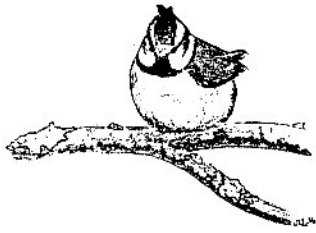
Svarthakedopping

enstaka fall med mossar eller starrmyrar som boplatser om näringstillgång och andra förhållanden är gynnsamma.

Mot aftonen efter en varm försommardag, när hettan ännu dallrar över sävruggarna och tunga dunster stiger från mosslaggar och dybottnar, höjer sig i luften hela armador av trollsländor och allsköns andra flygfän. Då drar lärkfalken ut på sländjakt. Som stora tornsvalor singlar de fram på låg höjd, gör tvärringar och kast. I en hastig glimt exponeras det svarta mustaschstrecket och som en slutvinjett lyser de praktfullt roströda byxorna i kvällssolen.

Kartan visar Vålsjöarnas läge i skogskälskapet. Övriga illustrationer Tom Sävström.





KOMMENTAREN

Naturskyddsföreningen SBF Surahammars fyller 40 år i år. Det var det anrika året 1954 som Surahammars biologiska förening (SBF) bildades, krets av Svenska naturskyddsföreningen blev vi långt senare. Vi kommer under året att fira och uppmärksamma jubileet, bl a på majmötet och med några inslag i Mergus.

Naturen i det som idag utgör Surahammars kommun är inte vad den en gång varit. Mycket har förändrats under de senaste 40 åren och mycket kommer att förändras under kommande år. I början på 1950-talet var förurning, växthuseffekt, ozonhål och miljögifter mer eller mindre okända begrepp och sannolikt kommer nya miljöhot att dyka upp i framtiden.

Det finns dock frågor som ständigt varit aktuella, som skogsfrågorna. Jag minns föreningens engagemang på 1960-talet för att försöka rädda lilla flugsnapparens och nötkråkornas gamla hassel- och granskogar kring Norrsjön. En strid som vi förlorade. Striderna om riksvägarna 233 och nuvarande 66:an inte att förglömma. Fortfarande är våtmar-

kerna omstridda och det har aldrig någonsin varit så utdikat som nu. Bevarandet av ängs- och betesmarkerna är en annan fråga som länge funnits på dagordningen och som kommer att finnas där även fortsättningsvis.

Naturskyddsföreningen har tidvis fått arbeta i stark motvind. Att bevara Surahammars unika natur och att vara varsam mot miljön har rönt föga förståelse. Trots allt finns ljuspunkter, som reservaten Färmanbo urskog, Gnien, Stingsberget, Kohagen och kanske snart Djupeboskogen.

Kan vi skönja att attityderna håller på att förändras? Handla Miljövänligt-projektet har visat att vi, var och en, kan påverka och förändra. Många bäckar små kan flytta berg. Förändringskraften kommer underifrån, en ny typ av folkrörelse har vuxit fram. Och denna kraft kommer att behövas om vi vill leva i en fin miljö i Surahammars kommun.

Styrelsen/Tom Sävström
/ordförande/

MER NATUR DÄR VI BOR

Under 1994 ämnar vi på olika sätt rikta uppmärksamheten mot temat "Mer natur där vi bor", i akt och mening att värna om naturen i tätorterna. Vi ska på ett positivt sätt plocka fram det lilla, enkla, praktiska och vardagsnära möjligheterna som kan öka den biologiska mångfalden runt stugknuten. Det kan gälla för bostadsområdet, parker och grönområden, trädgårdar och balkonger.

Vi tror det finns ett starkt motstånd hos en bred allmänhet, mot naturförstörelse och utrotning av arter. Många känner sig oroad och upplever kanske en viss ångest inför problemen och de små möjligheterna att själv kunna göra någonting.

Det är här som vi i Naturskyddsföreningen kan göra en insats, att försöka få människor att se möjligheterna, inte bara hoten. Den som bryr sig om naturen inpå knuten kan förhoppningsvis även känna ansvar för den totala naturmiljön omkring oss. Ett annat synsätt kan vara, att den närmiljö vi ger våra barn, präglar den natursyn som kommer att finnas i bakhuvudet på morgondagens beslutsfattare.

Vi ska försöka knyta kontakter med kommunen och andra som har ett direkt inflytande över hur grönområden sköts och hur nya bostadsområden planeras. Vi vill se mera av ängar, blommor och fjärilar i mellanområden, mindre av asfalt och betong. Mera av mjuka bärbuskar och mindre av ogästvänliga och farliga taggbuskar.

Vad gäller "ekobyar" anser vi att inga särskilda sådana behövs. Nej, alla nya bostadsområden bör få en ekologisk inriktning på boendet och närmiljön. Befintliga bostadsområden och även skolgårdar kan med litet fantasi "förvildas". Och viket dagis blir först med att bli granne med fem djur!? Vem tar initiativen?

Vår kontakt med vardagsnaturen är viktigare än vi kanske anar, därför vill vi i Naturskyddsföreningen värna om och öka mångfalden i vår närmiljö i Surahammars kommun. Du kan själv hjälpa till och tillsammans med andra hitta på idéer, som ökar mångfalden där Du bor.

Här följer några tips från oss i

Styrelsen